

Hõbetüdrukud
Sudrabmeitenes

Silver girls

Šelda Pukīte &
Indrek Grigor

Fotograafia retušeeritud ajalugu
Fotogrāfijas retušētā vēsture
Retouched history of photography

Eessõna · Priekšvārds · Foreword

6

Kuraatorite sissejuhatus

Kuratoru ievads

Curatorial introduction

9

Varajased naisfotograafid

Agrīnās fotogrāfes

Early women photographers

35

Näitus Tartu Kunstimuuseumis

Izstāde Tartu Mākslas muzejā

Exhibition in the Tartu Art Museum

135

Kolofoon · Kolofons · Colophon

168

Fotode register

Attēlu rādītājs

Image index

169

Hõbe— tüdrukud

Fotograafia
retušerimata
ajalugu

2019. AASTA KEVADEL PAKKUS Tartu Kunstimuuseum meile võimaluse kureerida näitus muuseumi viltuse majas kolmanda korruse saalides. Sellest sisuliste ettekirjutusteta võimalusest kasvas välja kunstiline projekt, mille tähelepanukeskmes on fotograafia ajalugu ja mille eesmärgiks on seada kahtluse alla nii see tõde, mida jutustavad ajaloolased, kui see, mis usutakse vastu peegelduvat fotodelt.

---

¹ Algelt pidi 2020. aastal Riia Fotobiennaali näitus „(In)Visible Authors“ toimuma 04.05.–17.05.2020 Riia linnaliini peatuste reklaampindadel, kuid üleilmse koroonapandeemia karantiinipiirangute tõttu lükati see edasi septembrisse (07.09.–20.09.2020).

„Hõbetüdrukud“ töökus projektist „(In)Visible Authors“ („Näht(amat)ud autorid“), mille Šelda Puķite kureeris koostöös Läti Fotomuuseumiga 2020. aasta Riia Fotobiennaali programmi raames.¹ Lätis ei ole naisfotograafide ajaloo uurimisega varem eraldi tegeldud, rääkimata sellekohastest näitustest või trükistest. Ajaloolistes kajastustes valitseb üldine sooline ebavõrdsus, mis on omakorda viinud naisajaloo ja -teooria tekkeni. Kuid see fakt iseenesest ei vasta küsimusele, kas fotograafia ajaloos töesti ei eksisteerinud naisautoreid või olid ka nemad ajaloo kirjutamise käigus ebasobivate elementidena lihtsalt kõrvaldatud?

Võttes arvesse Läti ja Eesti ajaloolist seotust ning asjaolu, et eestlased on oma varaste naisfotograafide pärandi tutvustamisega juba algust teinud, tunnus loogiline, et Tartu näitus peaks katma mõlemat geograafilist piirkonda. Kuid algse idee edasiarendus ei piirdunud pelgalt naisfotograafe koondava ajaloolise ülevaatenäitusega. Meie eesmärgiks ei olnud abstraktse objektiivse töe rekonstruktsioon ega panustumine ajaloolise ebavõrdsuse heastamisse. Meie sooviks oli heita olemasolevale materjalile pilk, mis lähtuks tänasest päevast.

Kaasasime näitusele kolme nüüdiskunstniku teosed, milles jutustatud lugude kaudu soovisime juhtida tähelepanu kadunu, leitu ja ümberjutustatu rollile kultuuris. Ajalugu koosneb kaotatu ja leitu, hävitatu ja alleshoidu, mahasalatu ja aktsepteeritu mõistatuslikust kooslusest. Ja nii on just ajalugu täna see peegel, millesse oleme otsutanud pilgu heita.

ESIMESED UURIMUSLIKUD VERSTAPOSTID. LÄTI JUHTUM

Kuni viimase ajani ei olnud Lätis tehtud ühtegi laiaulatuslikumat katset uurida naisfotograafidega seotud ajalugu, rääkimata neile pühendatud näitustest või raamatutest. Osalt just seetõttu on ka teadaolev materjal olnud laiali pillutatud. 1980ndatel ilmunud esimesest Läti fotograafiaajaloo ülevaatest² pole ilmunud täiendatud trükke. Vahepeal ilmunud fotograafiale pühendatud raamatud on valdavalt kas ühe autori kesksed või temaatiliselt seotud mõne ajaloolise stiili või perioodiga. Hiljuti ilmunud 20. sajandi alguse fotograafiakäsitlustest on kõige kaalukam „Läti kunsti ajaloo“ vastavasiline peatükk.³ Selles sisaldub ka lühike lõik Lūcija Alutis-Kreicberga kohta, kes on ühtlasi ainus naisfotograaf, kelle teos on raamatus reproduutseeritud.⁴

1985. aastal ilmunud raamat „Läti kunstiline fotograafia“ annab muuhulgas ülevaate kohaliku fotokogukonna jaoks olulist rolli mänginud Läti Fotograafide Ühenduse (LFÜ) asutamisest.⁵ Kohe algusest peale olid ühingusse kaasatud mitmed naisfotograafid ning 1914 loodi eraldi Lūcija Alutis-Kreicberga teostest on raamatus reproduutseeritud „Tüdruk kaelakeega“. Retušeeritud hõbeželatiinfoto. Riia Ajaloo ja Navigatsioonimuuseum.

---

² „Latvijas fotomāksla. Vēsture un mūsdienas.“ Koostanud Pēteris Zeile. Riia. Liesma. 1985.

³ Katrīna Teivāne-Korpa. „Fotomāksla“ *Latvijas mākslas vēsture* v. 1915–1940. Koostanud Eduards Klaviņš. Riia. Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts. 2016.

⁴ Lūcija Alutis-Kreicberga teostest on raamatus reproduutseeritud „Tüdruk kaelakeega“. Retušeeritud hõbeželatiinfoto. Riia Ajaloo ja Navigatsioonimuuseum.

⁵ Läti Fotograafide Ühendus asutati 1906. aastal.

Naiskollegium. LFÜ organiseeris näitusi, vahendas Läti fotograafide osalemist rahvusvahelistel näitustel, avaldas trükiseid, mille eesmärgiks oli kaasa aidata fototehnikaalase teabe laiemale levikule, ning organiseeris fotokursusi, mis olid oluliseks teadmiste omandamise kohaks ka paljudele naistele, kes tundsid huvi fotograafia vastu. Olemasolevate allikate põhjal võib öelda, et nähtavasti ei olnud fotokogukonnas sool põhinevaid eelarvamus—vähemalt mitte olulisel määral, sest naistel oli vaba voli mitte ainult kursustel osaleda ning ühingu liikmeeks astuda, vaid ka esineda LFÜ näitustel nii Lätis kui välismaal.

⁶ Pēteris Korsaks. „Mālpils fotogrāfi—sava laika un vides hronisti 20.gs. 1.pusē“. *Kultūrvēstures avoti un Mālpils novads*. Koostanud Ieva Pauloviča, Mālpils. Latvijas Zinātņu akadēmija. 2016.

Oluliseks autoriks, kes on kirjutanud erinevates ajalehtedes ja ajakirjades sellistest varastest Läti naisfotograafidest nagu Lūcija Alutis-Kreicberga, Antonija Heniņa, Emīlija Mergupe ning Marta Plaviņa, on fotograaf ja fotoloolane Pēteris Korsaks. Fotograafia 150.aastapäeva tähistamiseks avaldati 1989.aastal ajakirjas Lauku Dzīve portreelood ka mõnedest naisfotograafidest. Emīlija Mergupest ilmus tema sünnikoha kultuuriloole pühendatud raamatus lühike peatükk.⁶ Kreicbergat tunneme õnnekombel Läti kunstniku Kārlis Padegsiga (1911–1940) seotud uurimuste kaudu. Viimane töötas Kreicberga salongis dekoraatorina ja nii on läbi Padegsi loomingu uurimise laiemat tähelepanu saanud ka Kreicberga salong.

Emīlija Mergupe Läti Fotograafide Ühenduse liikmekaart. 1921.
¶ Emīlijas Mergupes Latviešu Fotogrāfskās biedrības biedra karte. 1921. ¶ Latvian Photographic Society membership card of Emīlija Mergupe. 1921.

Osa materjalist (enamasti suurendused) on leitud muuseumide fotokogudest, kuid ka arhiividest, kus need on arvel kas üht või teist sündmust dokumenteerivate fotodena või ka näiteks passipildiks kasutatud portreedena. Mitmete naisfotograafide tööd on hoiul Läti Fotomuuseumis. Kreicberga imeline originaalsuurenduste kogu on Riia Ajaloo- ja Navigatsioonimuuseumil. Väga oluliseks allikaks on maakonnamuuseumid. Naisfotograafide pärandi seisukohalt tõenäoliselt kõige olulisem kogu kuulub nende hulgas Aizkraukle Ajaloo- ja Kunstimuuseumile, mille valduses on Marta Plaviņa sadu klaasnegaatiive sisaldav pärand. Lisaks on eelmainitud Pēteris Korsaksil oluline erakogu, mille ta on aastate jooksul erinevate inimeste, kaasa arvatud fotograafide sugulaste käest omandanud.

Kuigi erinevate varaste Läti naisfotograafide pärandisse on ka varem sissevaateid tehtud, algas teema fokusseeritud uurimine alles kuraator Šelda Puķīte eestvedamisel koostöös Riia Fotobiennaali ja Läti Fotomuuseumiga 2018. aasta

sügisel. Fotomuuseumi teadur Guna Ševkina on kogunud materjali Aizkraukle piirkonnaga seotud naisfotograafide kohta ning Šelda Puķīte jätkab teemaga üldisemalt. Palju tööd on veel ees, kuid loodetavasti on loodud pretendent, mis ajendab ka edasist uurimist.

ESIMESED UURIMUSLIKUD VERSTAPOSTID. EESTI JUHTUM

Ka Eestis ei ole naisfotograafide ajaloo uurimisele eraldi tähelepanu pööratud, kuid on olnud piisavalt initsiatiive, mis lubasid meil arhiividesse sukeldumise asemel „Hõbetüdrükute“ näituse autorid valida näitusteajaloo põhjal. Esimese teadliku katse naisfotograafidele tähelepanu tõmmata tegi Fotomuuseum Tallinnas 2015. aastal näitusega „Varjust välja. Esimesed naisfotograafid Eestis“, mille kureerisid Betty Ester-Väljaots ja Merili Reinpalu. Väljapanek rääkis neljast fotograafist—Evi Lemberg, Anna Kukk, Hilja Riet ja Lydia Tarem—, kellest kolm kaasasime „Hõbetüdrükute“ näitusele ning kes on esindatud ka käesolevas raamatus.

Aasta enne Fotomuuseumi näitust avati Hiiumaa Muuseumis väljapanek „Esimesed naisfotograafid Hiiumaal“, mis tutvustas kahe saarel töötanud naisautori, Elisabeth Nurmiku ja Helene Fendti pärandit. Neist viimane sai ka üheks hõbetüdrukuks.

Esiplaanil Anna Kukk. Jaan Rieti stuudio. 1930ndad. ¶ Priekšplānā Anna Kukka. Jāna Rita studija. 20. gs. 30. gadi. ¶ In the front Anna Kukk. Jaan Riet's studio. 1930s.

⁷ Ülevaate Hilja Rieti näitustest leiab Tiina Parre artiklist „Hilja Rieti kunstilised postkaardid“, mis ilmus *Viljandi Muuseumi aastaraamatus 2008*. Viljandi. Viljandi muuseum. Lk 44–45. Ja artiklist „Tundtud ja tundmatu fotograaf Hilja Riet“, mis ilmus ajakirjas *Kultuur ja Elu* nr 4, 2008.

⁸ „Reportaaž kullapesust“. Viljandi Muuseum. 27.03.–28.04.2002.

⁹ Vilve Asmer. „Viljandi tuntuim fotograaf“. *Sakala kalender*. 1990. Lk 80–83. + Tiina Parre. „Hilja Riet—Viljandi tuntuim naisfotograaf“. *Sakala kalender* 2005. Lk 91. + Tiina Parre. „Fotograaf Jaan Rieti õppereis Saksamaale 1903.a“. *Sakala kalender* 2006. Lk 183–187. + Tiina Parre. „120 a. fotograaf Anna Kuke sünnist“. *Sakala Kalender*. 2008. Lk 115–120.

Näituste ja uurimuste seisukohalt on köige paremini kaetud Hilja Riet ja Anna Kukk, kes mõlemad töötasid Viljandis Jaan Rieti ateljees. Hilja Rieti postkaardid taasavastas legendaarne fotograaf ja fotoloolane Peeter Tooming, kes organiseeris 1993. aastal Hilja Rieti näituse Tallinnas Lee galeriis. Hiljem on Hilja Rieti näitusi korraldanud ka Viljandi Muuseum ja Kondase Keskus.⁷ Anna Kukke kullapesemist dokumenteeriv album oli samuti ühe Viljandi Muuseumi näituse sisuks.⁸ Mitmeid artikleid Rietite pärandist on avaldatud „Sakala kalendris“, milles on aastate jooksul ilmunud palju väärtsuslike artikleid Viljandi ajaloo kohta, kuid mille lugejaskond on regionaalselt piiratud. See asjaolu avaldab mõju ka artiklite ise-loomule: need on suuresti koduloolised, adresseerides lugejat, keda huvitab kohalik ajalugu.

¹⁰ Kristin Aasma. „Ühest jõulupildist valgustatud elu.“ *Kultuur ja Elu*, nr 4, 2006.

¹¹ Annika Haas. „Meie esimesed naisfotograafid.“ *Positiiv*, nr 23, 2015. + Annika Haas. „Meie esimesed naisfotograafid.“ *Positiiv*, nr 24, 2016.

¹² Tõnis Liibek. „Naised fotokaameraga.“ *Eesti Pressfoto 2019*. Tallinn. Eesti Pressifotograafide Liit. Lk 140–149.

Uurimustöö iseloomu on osaliselt mõjutanud ka tösiasi, et suur osa autorite kohta käivast informatsioonist pärineb pereliikmetelt ja kodustest arhiividest. Oluliseks allikaks on olnud Hilja Rieti poeg Kristjan Riet. Samas pole Rietid erandiks: ka Lydia Taremi elukäigust teame peamiselt tema õetütre Monika Suursoho mälestuste kaudu.¹⁰ Fotomuuseumi näitusega „Varjust välja“ kaasnes fotoajakirjas Positiiv kaks artiklilt fotograaf Annika Haasilt,¹¹ mis võtavad kokku nelja näitusel osalenud fotograafi elulood ning tõlgendavad sedakaudu kohati ka nende pärandit. Kõige ülevaatlikuma uurimuse varastest Eesti naisfotograafidest on praeguseks avaldanud fotoajaloolane Tõnis Liibek 2019. aastal.¹² Tänu rikkalikele allikaviidetele on tegu asendamatu artikliga. Viienda Eesti päritolu hõbetüdrukuna meie näitusel osalevat Olga Dietzet on oma artiklites seni maininud vaid Liibek, kes tunnistab samas, et tal ei ole olnud aega Dietze pärandit lähemalt uurida.

RETUŠEERIMATA AJALUGU

Võttes arvesse meie käsutuses olnud materjali, otsustasime valida näitusele kümme varast naisfotograafi: viis Eestist ja viis Lätist. Kuigi näiliselt on see arv väike, on nende taasavastatud naisfotograafide hulk, kelle pärandist midagi teadaolevat säilinud on, võrdlemisi väike. Paljudel juhtudel on teada vaid fotograafi nimi ning tegevuspiirkond. Ja neid pärandeid, millest ajaloolased teadlikud on, ei ole tänini põhjalikult uuritud. Selle asemel, et varasemaid uurimusid ümber jutustada, käsitleb näitus „Hõbetüdrukud“ ajaloolist materjali tänapäevase kunstivälja osana. Viimane nõuab aga kuratoorseid valikuid, mis ei ole tingimata vastavuses ajaloolise näituse normidega. Meie eesmärgiks ei olnud koostada ajaloolist ülevaadet sageli tarbefotole keskendunud autorite loomingulisest pärandist, vaid esitleda neid kui kunstnikke tänapäevases mõistes.

Kuigi mitmed näituse fotograafidest töötasid kontrollitud valgusega, maalitud taustade ja rekvisiitidega varustatud salongides, valisime stuudiofotokeskse vaatenurga vaid Lūcija Alutis-Kreicberga esitlemiseks. Kreicberga on üks kahest (teine on Hilja Riet), kellelt on säilinud tema eluajal näituse jaoks tehtud originaalsuurendused. Ta lahkus Teise maailmasõja ajal põgenikuna Lätist, salongi klaasnegatiivid hävisid ning Riia Ajaloo- ja Navigatsioonimuuseumi kogus olevate unikaalsete suurenduste kõrval ongi tema pärandiks peamiselt postkaardiformaadis portreed kuulsustest, mis on säilinud seetõttu, et inimesed on neid kogunud.

Näitusele töid valides ei otsinud me üksikuid silmapaistvaid kaadreid, vaid seadsime eesmärgiks kureerida seeriaid. Mõned neist — nagu Eesti fotograafi Anna Kukke eksootiline album Zeja kullapesijatest ning Hilja Rieti arvukad lillekompositsioonidega postkaardid — pärinevad juba autori poolt koostatud valimist. Professionalse stuudiofotograafina ajaloolist rolli täitva Lydia Taremi isiklikud albumid sisaldasid lehekülgi peegli ees tehtud autoportreedega. Need mängulised fotod, mis meenutavad tänapäevaseid *selfie*'sid, mõjuvad värskelt ja ausalt, sest rafineeritus pole olnud ei osa meetodist ega ka reaalne eesmärk.

Th. John, vormals Schläter,

Dorpat.

Olga Dietze portree. Theodor
John. 1880–1882. ¶ Olgas Dices
portrets. Tedors Jons. 1880–1882.
¶ Portrait of Olga Dietze. Theodor
John. 1880–1882.

¹³ Bernd Becher (1931–2007) ja Hilla Becher (1934–2015) olid saksa kontseptuaalsed kunstnikud ja fotograafid, kes töötasid ühise duona. Nende loomingu tuntuimaks osaks on suured fotoserierad ehk „tüpoloogiad“, mis kujutavad tööstuslikke hooneid ja rajatisi ning on sageli organiseeritud ruudustikena.

Oma kuratoorse tölgendusega läksime vist kõige kaugemale Helene Fendti pärandi hulgast töid valides. Postkaartide jaoks tehtud maaistikuvadete kompositsiooni kaasas Fendt sageli erinevaid torne (kuid see ei ole ainus korduv motiiv) ning kuna ta elas Hiiumaal, olid nendeks sage li majakad. Ent ilma Fendi fotosid üksteise kõrvale asetamata ja fotosid vabalt Saksa kontseptualistide Bernd ja Hilla Becheri¹³ vaimus vaadeldes ei pruugi see peaegu tüpologiseeriv motiivistikordus isegi märgatav olla. Antonija Heniņa ja Minna Katkiņa omasid salonge, aga kuna nende säilinud fotopärand on mahuliselt piiratud, otsustasime formaalsete ateljeevõtete asemel keskenduda sisu plaanis huvitavamatele kaadritele nagu maaistikud ja episoodid maaelust. Mainitutega võrreldes on Marta Pļaviņa pārand hiiglaslik, mis andis meile võimaluse valida eriti lummavaid ja kummas-tavalt kauneid fotosid, mis on tehtud nii tema lihtsas salongis kui looduse rüpes ning aimavad järele nii ajakirjades publitseeritud kujutisi puhkehettki veetvatest naistest kui ka 19. sajandi maale, millel figuur on vaid stafaažiks maaistikul.

Marta Pļavina. Laps peeglil.
1930ndad. ¶ Bērns pie spoguļa.
20. gs. 30. gadi. ¶ Child in the
Mirror. 1930s.

Näide fotograafist, kelle tööst on eduka karjääri kiuste säilinud väga vähe, on Emīlija Mergupe. Kuigi teda omal ajal hinnati maaistikufotograafina, on temalt praeguseni säilinud vaid ülesvõtted kodukohast ja sugulastest. Lisaks on meie käsutuses mitmed portreed Mergupest, mis kujutavad teda moodsa 20. sajandi naise-na. Pärandi lunklikkusest hoolimata näis ta näituselt kõrvale jätmiseks liialt oluline.

Valiku ainsaks mitteprofessionaalseks fotograafiks on Olga Dietze, kes suhtus küll oma hobisse väga tösiselt, kuid ei üritanud teadaolevalt kunagi teha professionaalsest karjääri. Taas kord ajaloolises mõttes väärthuslikust mööda vaadates ei kaasanud me näitusele ei tema Tartu linnavaateid ega teadaolevalt esimest fotot Eesti talupoegadest, mis on üles võetud väljaspool salongi. Selle asemel koostasime valiku eneseteadlikest naistest puhkehettkel, millel näib olevat tabatud kodanluse viimne hingetõmme paralleelselt naiste emantsipatsiooni ja vabaduseihaga.

KÄSIKIRJAD EI PÕLE

Naisajalugu kogub üha enam populaarsust ka Baltiriikides.¹⁴ Poliitiliste küsimuste kõrval on selle üheks põhjuseks pragmaatiline tõdemus, et

¹⁴ See näib olevat seotud feminismi uue laineega, millest ka Baltikum kõrvale ei ole jäanud, ning uute urimisprojektidega. Näitena võiks tuua näituse „Eneseloomine. Emantsipeeruv naine Eesti ja Soome kunstis“ (06.12.2019–26.04.2020) Kumu Kunstimuuseumis ning sellega kaasnenuud konverentsi „Naiskunstnikud Balti- ja Põhjamaade muuseumides“ (05.03.–6.03.2020). Samuti oli Tartu Kunstimuuseumi näitusel „Pallas 100. Kunstikool ja kultus“ (25.05.–27.10.2019) eraldi naisõpilastele pühendatud osa. Lätist väärivad mainimist Riia Fotobiennaali projekt „(In)Visible Authors“ (07.09.–20.09.2020) ning Läti Kaasaegse Kunsti Keskuse urimus- ja näitusprojekt „Not Yet Written Stories—Women Artists’ Archives Online“, mis toimub Läti Riiklikus Kunstimuuseumis 2020. aasta sügisel. Leedu värskeimaks naisajaloo projektiks võib pidada raamatut „Foto Véros Slevytyés“ väljaandmist Kuressaare etnograafiamuuseumi poolt 2020. aastal.

eksisteerib suur hulk materjali, mida pole veel uuritud ning mis sellisena on iga ajaloolase silmis tõeline varandus. Materjali lünlakkus ei ole sealjuures mitte takistus, vaid tagant tõukav jõud. Viimast töestavad kolme näitusele kutsutud nüüdiskunstniku teosed.

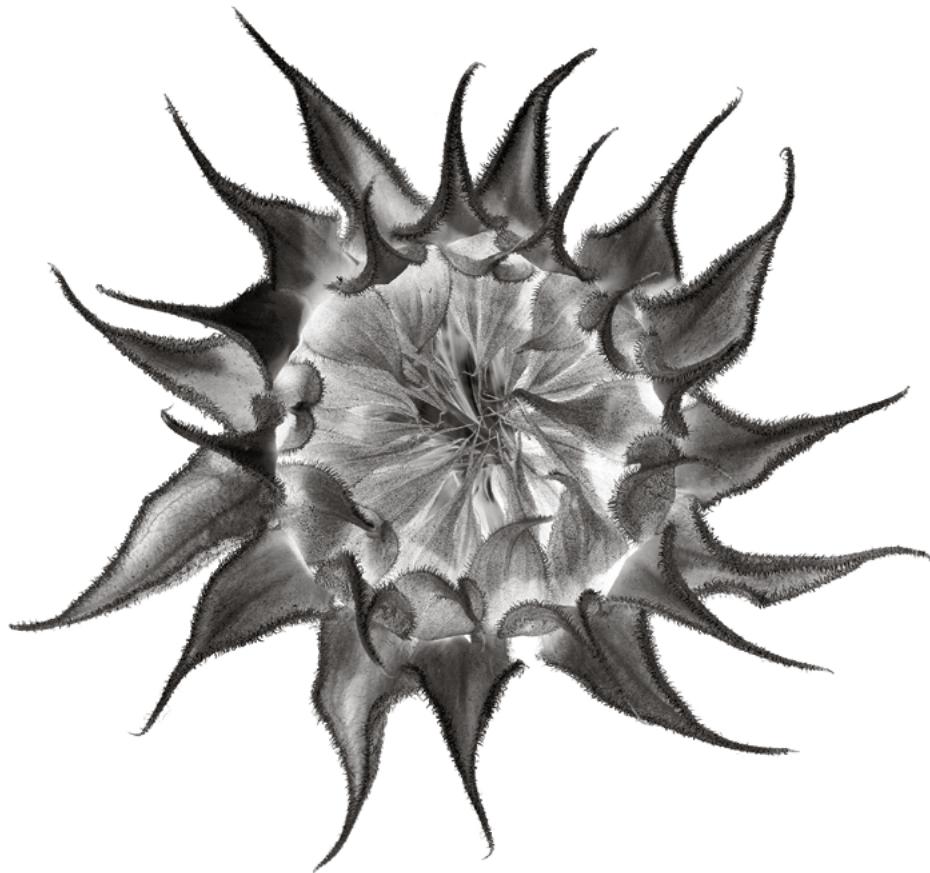
Taanlase Nanna Debois Buhli installatsioon „Tähespektrid“ (2020) on pühendatud astronoomile ja spektraalfotograafia pioneerile Margaret Hugginsile, keda eluajal kõrgelt hinnati, kuid kelle rolli astronoomialases urimustöös on ajalugu unustanud. Buhli installatsioon on suhteliselt klassikaline kunstiline lähenemine ajaloolisele materjalile, kus sõnade asemel kasutatakse visuaalset keelt. Hiiglasliku, kardinana rippuva spektrogrammi taga projitseeritakse kahekanalist videot, milles kunstnik kasutab spektrogramme Huggisni koostatud täheatlasest.

Teised kaks näituse nüüdiskunstnikku, Elisabeth Tonnard ja Sami van Ingen, ei huvitu niivõrd unustatu või kadunud tähtsusest, vaid tuletavad meile meelete kirjanduslikku tsitaati ja kultuurilist fakti, et käsikirjad ei põle. Teise maailmasõja aegses tulekahjus hävinud Berliini Gemäldegalerie’ maale ei ole eeldatavasti enam olemas, kuid Tonnardi teose kaudu on nad siiski joudnud näitusele ja ka käesolevasse raamatusse. Nende füüsiline eksistents võis lõppeda, kuid nende kultuuriline mõju pole seetõttu väiksemaks muutunud. Võib-olla on see hoopis kasvanud, nagu töestab Sami van Ingeni lühifilm „Leek“ (2018), mis põhineb režissöör Teuvo Tulio filmi „Silja. Noorena uinunud“ (1937) säilinud minutitel.

Kõik filmi koopiad arvati olevat hävinud 1959. aastal stuudios toimunud tulekahjus, kuni Pariisist leiti filmi üks rull. Kuigi enamus rullist oli želeestunud, montereeris van Ingen paarist kasutuskõlblikust minutist kokku uue filmi, millest parodoksaalselt on saanud allikas, mille põhjal hindame filmi algse autorit kavatsusi.

„Hõbetüdrukute“ keskseks metafooriks on peegel, millest ekslikult arvatakse, et see kordab maailma sellisena nagu too on. Tuleb aga välja, et peegeldus kujutab maailma hoopis sellisena nagu meie seda näha tahame. Vaadeldes fotograafia ja sellega seotud naiste ajalugu, on huvitav tõdeda kuivõrd sünkroonis kulgeb meediumi populaarsuse kasv naiste emantsipatsiooniliikumise arenguga. Fotograafiat nähti kunsti demokratiseerijana, naiste käes sai sellest pea poliitiline tööriist. Tänasel „tõejärgsel“ ajastul kui me räägime feminismi neljandast lainest, toimivad „Hõbetüdrukud“ järjekordse peeglina, milles saame vaadata tulevikku läbi mineviku. ☺

Varajased naisfotograafid
Agrīnās fotogrāfes
Early women photographers

STAATUSEGA NAINÉ

Olga Dietze (abielus Hecht, 19. sajandi teine pool—20. sajandi esimene pool) ei töötanud teadaolevalt kunagi üheski salongis ja on selles tähenduses amatöörfotograaf. Jäädvustades keskklassi jõudeelu, mida elas ka ise, on ta pildistatutega sundimatus kontaktis. See väljendub fotode modernses dünaamikas, mis on köitvas vastuolus Esimese maailmasõja eelse, aristokraatlikuna mõjuva moega. Kuid Dietze hästi komponeeritud maaistikuaated—millest paljud on stereofotod—ja asjaolu, et teda teatakse kui Tartu ajalooliste vaadete autorit ning tõenäoliselt esimest fotograafi, kes pildistas Eesti talupoegi väljaspool stuudiot, lubab meil oletada, et ta suhtus oma hobisse väga tõsiselt. Nii on võimalik, et peamiseks põhjuseks, miks Dietze professioonalist karjääri ei teinud, oligi ta ühiskondlik staatus.

SIEVIETE AR STĀVOKLI SABIEDRĪBĀ

Olga Dīce (vēlāk—Hehta; dz. 19. gadsimta otrajā pusē, m. 20. gadsimta pirmajā pusē), kā noprotaams, bija fotogrāfijas amatieri, proti, viņa nestrādāja salonā, bet gan fotografeja ainas no vidusšķiras ļaužu dzīves un atpūtas brīžiem—dzīves, ko pati dzīvoja. Viņas uzņemtajām fotogrāfijām ar ģimeni un draugiem piemīt dinamika un mūsdienīga estētika, kas interesanti kontrastē ar attēlos redzamo cilvēku gandrīz vai aristokrātiskajiem pirmskara laika tēriem. Ainavām ir laba kompozīcija, turklāt daudzas no tām ir stereofotogrāfijas; Dīce uzņēmusi vēsturiski nozīmīgus Tartu pilsētas skatus, kā arī pati pirmā fotografejusi igauņu zemniekus ārpus fotosalona—visi šie apstākļi mums ļauj spriest, ka Dīce ar savu valasprieku aizrāvusies ļoti nopietnā līmenī, un vienīgi viņas stāvoklis sabiedrībā atturējis no profesionālas fotogrāfes karjeras.

WOMAN WITH STATUS

Olga Dietze (later Hecht, second half of the 19th century—first half of the 20th century) was, as far as we know, an amateur photographer, meaning she never worked in a salon, instead capturing scenes of the middle-class life and leisure she was living herself. Her photos of family and friends are dynamic and have a modern look, which makes for an intriguing contrast with the pre-World War I quasi-aristocratic fashion of her subjects. But her well-composed landscape photos, many of which are stereo images, and the fact that she is known for historically significant photos of Tartu cityscapes and for having been the first to photograph Estonian peasants outside of a studio setting, allow us to speculate that she took her hobby very seriously and may have been stopped from a professional career in photography solely by her social status.

Tekst pöhineb Tõnis Liibeki artiklitel. ¶ Šis teksts balstās Tenisa Libeka publikācijās.
¶ This text draws on articles by Tõnis Liibek.

MOODNE NAINĒ

Emīlīja Mergupe (1885–1972) on üks esimesi 1906. aastal loodud Läti Fotograafide Ühingu naisliikmeid. 1914 loodi ühenduse juurde ka eraldi Naiskollegium, mille tegevuses Mergupe aktiivselt osales. Fotograafia juurde töi Mergupe talle fototehnoloogiat õpetanud ning oma vabrikus tööd andnud ettevõtja Mārtiņš Buclers (1866–1944), kelle abiga sai naisest rahvusvaheliselt tunnustatud fotograaf. Mergupe pidas 1905. aasta revolutsiooni ajal kodulinna Mālpils kirikus sütitavaid kōnesid ning pidi seetõttu hiljem põgenema Riiga, kus tutvus Buclersiga, kelle vabrikus ta Teise maailmasõja alguseni töötas. Pärast sõda sai Buclersi vabrikust keemiatööstuse Spodrība fototöökoda. Mergupe oli moodne ja eneseteadlik naine, kelle iseloom ja moeelistused tulevad ilmsiks arvukates portreedes. Mergupet tunnustati ennekõike maastikufotode eest, kuid neist ei ole teadaolevalt ühtegi säilinud. Meie käsutuses on vaid üksikud kaadrid, mida võiks iseloomustada kui lihtsate inimeste elu jäädvustavaid etnograafilisi fotosid.

MODERNĀ SIEVIETE

Emīlīja Mergupe (1885–1972) tiek uzskatīta par vienu no pirmajām Latviešu Fotogrāfiskās biedrības loceklēm; 1906. gadā dibinātā biedrība bija nozīmīga vietējās fotogrāfu sabiedrības organizācija. 1914. gadā biedrībā tika izveidota Sieviešu komiteja, kurā aktīvi darbojās arī Mergupe. Amatā viņu ievadīja skolotājs un arī darba devējs Mārtiņš Buclers (1866–1944), latviešu fotorūpnieks, kas palīdzēja Mergupi kļūt par starptautiski veiksmīgu fotogrāfi. Mergupes talantu viņš atklāja, kad viņa ieradās Rīgā, lai slēptos no vajāšanas. Savā dzimtajā Mālpilī Mergupe 1905. gada revolūcijas laikā bija teikusi kaismīgas runas no baznīcu kancelēm. Līdz Otrajam pasaules karam viņa strādāja Buclera fotopiederumu rūpničā, kas pēc padomju okupācijas kļuva par ķīmiskās rūpničas „Spodrība“ fotodarbnīcu. Mergupe bija moderna sieviete, kas nebaidījās izteikt savu viedokli; viņas raksturs un gaume labi redzams vairākos fotoportretos. Vislielākos panākumus viņa guva ainavu fotogrāfijā, tomēr nav ziņu, ka kāds no šiem attēliem būtu saglabājies. Saglabājies vien niecīgs skaits papīra fotokopiju, kas raksturojas kā etnogrāfiskās fotogrāfijas, kurās dokumentēta vienkāršo ļaužu ikdiena.

A MODERN WOMAN

Emīlīja Mergupe (1885–1972) is considered one of the earliest women members of the Latvian Photographic Society, an important institution for the local photo community founded in 1906. In 1914, as a part of the Society they also formed the Women Members' Committee, in which Mergupe was an active participant. She was introduced to the profession by her teacher and employer, Mārtiņš Buclers (1866–1944), a Latvian photo entrepreneur who helped Mergupe to become an internationally successful photographer. He discovered her after she had run to Riga to hide. Mergupe had made passionate speeches in churches in her home-town of Mālpils during the Revolution of 1905. Up until World War II, she worked in Buclers's photo factory, which after the Soviet occupation became the photo workshop of the chemical factory Spodrība. She was a modern and outspoken woman whose character and fashion choices are visible in several photo portraits of her. Her biggest success was landscape photography, however none of these pictures seem to have survived. What we have are a few paper copies that can be described as ethnographic photography, documenting the lives of simple men.

Tekst pöhineb Pēteris Korsaksi artiklitel ja Läti Fotemuuseumi arhiivil. ¶Teksts ir balstīts Pētera Korsaka publicācijas un Latvijas Fotogrāfijas muzeja arhīvu materiālos.
¶This text draws on articles by Pēteris Korsaks and the archives of the Latvian Museum of Photography.

Valik hōbežlatiinfotosid Pēteris Korsaksi erakogust. ¶Šīs fotogrāfijas ir atlasītas sudraba želatīna kopijas. Ar Pētera Korsaka atļauju.
¶The following photos are a selection of silver gelatin prints. Courtesy of Pēteris Korsaks.

MAADEAVASTAJA

Anna Kukk (neiupõlves Uudelt, 1885–1979) alustas oma karjääri 20. sajandi esimestel aastatel õe Marie Rieti (1880–1959) abikaasa, Viljandi fotograafi Jaan Rieti (1873–1952) salongis. 1910. aastal emigreerus Anna Kukk Venemaa Keisririigi Kaug-Ida nurka Amuuriamaale Zeja linna, kus avas oma fotosalongi, abiellus eestlastest linnaametnikuga ning näib olevat üldiselt elanud hästi. 1920. aastal suri Kukke abikaasa. Tingituna sellest ning tõenäoliselt ka revolutsioonijärgsest olukorras Venemaal opteerus Anna Kukk tagasi Eestisse ning asus taas tööle Rietite salongis. Anna Kukke Zejas asunud salongi tööst me väga palju ei tea, Viljandis aga said kõik fotod Jaan Rieti nimega templi. Nii ei ole just palju fotosid, mida saaks täie kindlusega Anna Kukkele atribuerida. Kuid üks asi, mille ta Zejast naastes kaasa võttis, on album, mis dokumenteerib linna lähistel toimunud kullapesemist. Ei ole selge, kas Kukk koostas maadeavastajate reisikirjadest inspiiritud albumi pelgalt meeelahutuseks või plaanis selle ka kirjastada.

DĒKAINÉ

Anna Kuka (dz. Ūdelta, 1885–1979) profesionālo karjeru uzsāka 20. gadsimta sākumā savas māsas Marijas Rītas (1880–1959) vīra, Vilandes fotogrāfa Jāna Rīta (1873–1952), salonā. 1910. gadā Anna Kuka no Igaunijas pārcēlās uz Zeju — mazu pilsētiņu Amūras apgabalā Krievijas impērijas austrumos, kur atvēra pati savu fotosalonu, apprecēja igauņu izcelsmes ierēdni un, cik zināms, dzīvoja labi. 1920. gadā nomira viņas vīrs; tā kā arī Krievija pēc revolūcijas bija mainījusies, Kuka pieņēma lēmumu doties atpakaļ uz Igauniju, kur turpināja strādāt Rīta studijā. Par viņas salona darbu Zejā nav saglabājies daudz ziņu, savukārt visi Vilandes studijas fotouzņēmumi tika apzīmogoti ar Jāna Rīta vārdu, tāpēc nav daudz fotogrāfiju, ko ar drošu pārliecību varam saukt par Kukas uzņemtām. Taču no Zejas viņa sev līdzi atveda fotoalbumu, kur dokumentēta zelta skalosošana pilsētas apkaimē. Jādomā, ka albuma izveidi ietekmējušas piedzīvojumu meklētāju rakstītās vēstules; nav skaidrs, vai šo albumu viņa veidojusi tikai valasprieka nolūkos, vai arī bija iecerējusi to publicēt (albumu papildina detalizēti fotogrāfijās dokumentēto procesu apraksti).

THE EXPLORER

Anna Kukk (née Uudelt, 1885–1979) began her career at the beginning of the 20th century in the salon of her sister Marie Riet's (1880–1959) husband, the Viljandi photographer Jaan Riet (1873–1952). In 1910, Anna Kukk moved from Estonia to Zeya, a little town in the far eastern Amur region of the Russian Empire, where she opened her own salon, married an Estonian city official and, as far as we can tell, had a good life. However, her husband died in 1920 and post-revolution Russia was no longer what it used to be, so she opted back to Estonia and continued working in Riet's studio. Not much is known of her studio's production in Zeya, and in Viljandi all of the photos in the studio were stamped with Jaan Riet's name, so we don't have many photos which can be attributed with certainty to Kukk. But one thing she brought with her from Zeya is an album documenting gold-washing near the city. Most probably inspired by the travel letters of explorers, it's not clear whether she produced the album purely as a pastime, or whether she planned to publish it, especially as it features detailed descriptions of the process, documented on the photos.

Tekst põhineb Tiina Parre artiklitel ja Viljandi Muuseumi arhiivil. ¶ Sis teksts balstās Tinas Parres publikācijās un Vilandes muzeja arhīvu materiālos. ¶ This text draws on articles by Tiina Parre and the archives of the Museum of Viljandi.

Valik fotosid Anna Kukke koostatud albumist, mis dokumenteeriib kullapesu Amuuriamaal Zejas (1912). Album kuulub Viljandi Muuseumi kogusse. ¶ Sis fotogrāfijas ir Annas Kukas atlasītas papīra kopijas no albuma, kas dokumentē zelta mazgāšanu Zejā, Amūrā (1912). Ar Vilandes muzeja atlauju. ¶ The following photos are a selection of prints on paper from the album documenting gold washing in Zeya in Amur compiled by Anna Kukk (1912). Courtesy of the Museum of Viljandi.

NAIIVSETE KOLOREERINGUTE POET

Minna Kaktiņa (1876–1949) on üks käesoleva raamatu huvitavamaid autoreid, kelle kohta me olenemata ta, enamasti noori kujutavate koloreeritud fotode pilkupüüdvatest, teame väga vähe. Kaktiņa pärineb Koknesest Vidzemes, mis oli tööpiirkonnaks ka mitmele teisele naisfotograafile, nende hulgas Emīlija Raguel-Lācītele (1884–1983) ja Ērika Zariņale (1897–1968). Kaktiņa salong asus Koknese raudteejaama lähistel kahekorruse-lises majas. Salongitöö körval pildistas ta ka ümberkaudset elu-olu, heinategu, rahvapi-dusid, kuid ka maaistikku ning näiteks arheoloogilisi väljakaevamisi. Kaktiņa pārāndi muudavad erakordseks koloreeringud, mis annavad ta motiividele poeetilise ja maalilise alatooni. Värvikasutus ei ole küll alati perfektna, ent lasteraamatulik mänguline meelee-olu, mille fotod loovad, on kooskõlas piltidel kujutatud noorsooga.

NAIVĀ KOLORIZĀCIJU DZEJNIECE

Minna Kaktiņa (1876–1949) ir viena no šīs grāmatas neparastākajām fotografēm. Par viņu nav zināms daudz, taču viņas darbi ir nozīmīgi fotografēto jauniešu un apburo-šo kolorizāciju dēļ. Nākusi no Kokneses pagasta Vidzemē; šajā apgabalā darbojušās daudzas fotografēs, to skaitā Emīlija Raguel-Lācīte (1884–1983), Ērika Zariņa (1897–1968) un citas sievietes. Kaktiņai piederēja fotosalons, kas atradās divstāvu ēkā netālu no Kokneses dzelzceļa stacijas. Bez salonu portretiem viņa fotografēja arī apkārtējo vidi, dokumentējot, piemēram, arheoloģiskos izrakumus. Saglabājušos papīra kopiju arhīvu veido ainavas, lauku darbu, kā arī sabiedrisku un kultūras pasākumu doku-mentācijas. Kaktiņas darbu vidū visvairāk izceļas kolorizētie attēli; kolorizācija viņas žanra fotografijas un portretus padara ļoti poētiskus un gleznainus. Lai arī krāsu izmantojums ne vienmēr uzskatāms par izcilu, tas ļoti piestāv daudzajiem viņas uzņemtajiem jauniešu portretiem un piešķir šiem attēliem papildu rotaļību, kāda parasti piemīt bērnu grāmatu ilustrācijām.

THE NAIVE POET OF COLOURISATIONS

Minna Kaktiņa (1876–1949) is one of the most unusual photographers in the book; we don't know much about her but her work is important due to her images of youth and her charming colourisations. She was from the municipality of Koknese, located in the Vidzeme region, which was an area where many photographers worked, including Emīlija Raguel-Lācīte (1884–1983), Ērika Zariņa (1897–1968) and other women. She had a photo salon located in a two-storey house near the Koknese railway. Besides making portraits in the salon, she photographed her surroundings, documenting, for example, archaeological excavations. From the legacy preserved in the form of paper copies, there are landscapes, documentation of field work and social and cultural gatherings. Kaktiņa's works that seem to stand out the most are her colourisations, which make her genre photos and portraits very poetic and pain-terly. Although the usage of colour is not perfect, it seems to match perfectly with the many portraits of youth and gives these images the extra playfulness that usually is found in illustrated books for children.

Tekst põhineb Aizkraukle Ajaloo- ja Kunstimuuseumi ning Läti Fotomuuseumi arhiividel. ¶ Teksts ir balstīts Aizkraukles Vēstures un mākslas muzeja un Latvijas Fotogrāfijas muzeja arhīvā materiālos. ¶ This text draws on the archives of the Aizkraukle Museum of History and Art and the Latvian Museum of Photography.

Valik koloreeritud hōbeželati-infotosid Läti Fotomuuseumi ning Aizkraukle Ajaloo- ja Kunstimuuseumi kogudest. ¶ Šīs fotografijas ir atlasītas sudraba želatīna kopijas un kolorizētas sudraba želatīna kopijas. Ar Latvijas Fotogrāfijas muzeja un Aizkraukles Vēstures un mākslas muzeja atļauju. ¶ The following photos are a selection of silver gelatin prints and hand colored silver gelatin prints. Courtesy of the Latvian Museum of Photography and the Aizkraukle Museum of History and Art.

RAPUNSEL

Helene Fendt (1896–?) tuli Hiumale Moskvast 1931. aastal koos oma abikaasaga, kes oli saanud töökoha kalevivabrikus. Helene Fendtil ei olnud oma salongi, küll aga varustas ta kohalikke poode postkaartidega. Tema pārandist on käesolevas raamatus seeria tuletorne. Sellise valiku põhjustas tōsiasi, et kirikutornidel, korstendel ja köigel muul taevapoole küünitaval on Fendti kompositsoonides eriline koht. Kuid samavõrd meeldsid talle teed ja jälgid, olgu lumel või poris, ning näiteks piirdeaiad. See tähen-dab, et iseenesest saaks Fendti pārandist koostada veel terve rea erinevaid seeriaid, mis tõenäoliselt küll ei kirjeldaks pädevalt autori kavatsusi neid fotosid tehes, kuid lubaks kirjeldada Fendti arusaama fotograafiat kui meediumist, mille keskmes on kordus ja variatsioon. Fendt lahkus Eestist 1940. aastal, tema edasisest elukäigust on teada vähe.

PRINCESE TORNI

Helene Fente (1896–?) uz Igauniju pārcēlās 1931. gadā no Maskavas kopā ar vīru Paulu Fentu, kurš bija ieguvis darbavietu Hījumā salas tekstila rūpnīcā. Helenei Fentei nepiederēja sāvs fotosalons, taču vietējie veikali tirgoja viņas uzņemtas skatu kartītes. Šajā grāmatā iekļauti attēli ar viņas fotografētajām bākām. Fentei neapšaubāmi pie-mita apsēstība ar torņiem, un šīs apsēstības dēļ tapušas labas fotogrāfijas; viņas dail-radē īpaša vieta atvēlēta skursteņiem un baznīcu torņiem. Viņai patika arī ceļi, takas un žogi. No Fentes uzņemtajām fotogrāfijām ir iespējams izveidot vairākus koncep-tuāli vienotu darbu ciklus, kas atspoguļotu viņas pieeju fotogrāfijai kā pievēršanos variācijas un atkārtojuma motīviem (lai arī tāda diez vai bija viņas iecere attēlu uzņemšanas brīdī). 1940. gadā Fente emigrēja no Igaunijas, un par viņas turpmāko dzīvi nav gandrīz nekādu ziņu.

RAPUNZEL

Helene Fendt (1896–?) moved to Estonia from Moscow in 1931 with her husband Paul Fendt, who had gotten a position at a textile factory on the island of Hiumaa. Helene Fendt never ran a salon of her own, but sold postcards to local stores. The current book contains her pictures of lighthouses; she obviously had an obsession with tow-ers that made good pictures: chimneys and church towers have a special position in her oeuvre. She also liked roads, tracks and fences. So one could assemble a number of conceptual series, which even though they would probably not describe her inten-tions when taking photos, would make it possible to characterise her approach to photography as one that centres on variation and repetition. Fendt emigrated in 1940 from Estonia and there is almost no information about her life afterwards.

Tekst põhineb Hiumaa Muuseumide arhiivil. ¶ Šis teksts balstās Hījuma muzeja arhīvu materiālois. ¶ This text draws on the archive of the Museum of Hiumaa.

TÜDRUK JALGRATTAL

Antonija Heniņa (neiupõlves Ratnieka, 1897–1979) oli üks mitmest maapiirkonnas töötanud fotograafist, kes dokumenteeris lihtnimiste elu ja tegemisi. Ta sündis Läti maakonnas Latgales, kuid kolis hiljem Kuramaale Skrundasse, kus Rudbārži vald andis talle võimaluse ehitada maja ja avada fotosalong, mis oli toona nii väikese kūla kohta erakordne. Heniņa visiitkaart ütleb, et ta ei teinud fotosid mitte ainult salongis, vaid oli nõus jalgrattal koos oma märkimisväärsest kohmaka tehnikaga ka inimeste juurde kohale sõitma. Ilma igauguste majanduslike kaalutlusteta pildistas ta neil retkedel ka majade ning raudteeide ehitamist, pöllul töötavaid inimesi ja ka näiteks turgu. Seetõttu on Heniņa fotod hinnaline ajastudokument. Esimestes passides, mille Läti Vabariik Skrunda elanikele väljastas, olid Heniņa tehtud portreed.

MEITENE UZ DIVRITEŅA

Antonija Heniņa (dz. Ratnieka, 1897–1979) bija viena no provinces fotogrāfēm, kas dokumentēja vienāršos ļaudis un to dzīvi. Viņa ir dzimus Latvijas austrumos (Latgalē), vēlāk pārcēlusies uz rietumiem — Kurzemi, kur apmetās netālu no Skrundas. Rudbāržu pagasts Heniņai piešķīra zemesgabalu, ko viņa izmantoja ģimenes mājas celtniecībai, kā arī atvēra fotosalonu, kas tolaik bija visai neparasti tik nelielam ciemam. Heniņas vizītkarte vēsta, ka viņa fotografējusi ne vien savā mājā, bet arī bijusi gatava ar visu smago aprīkojumu uz divriteņa doties ceļā. Šajos ceļojumos viņa neko nenopelnīja, taču guva iespēju dokumentēt cilvēkus, kas kopj zemi, ceļ ēkas un dzelzceļu, un tirgus dzīvi. Šie attēli līdztekus viņas uzņemtajiem portretiem ir vērtīgi kā sava laika dokumentācija. Interesants ir arī apstāklis, ka Heniņa fotografēja portretus pirmajām Latvijas Republikas pasēm, ko Latvijas valdība izsniedza Skrundas pagasta iedzivotājiem.

GIRL ON A BICYCLE

Antonija Heniņa (née Ratnieka, 1897–1979) was one of several photographers who worked in the countryside, documenting common people and their lives. She was born in eastern Latvia (Latgale), but later moved west to Courland, where she settled in the Skrunda municipality. There the parish of Rudbārži granted her land, giving her the opportunity to build a family home and to open a photo salon, which at that time was quite unusual for such a small village. As was noted on her business card, she took pictures not only at her house but was also willing to take all the necessary heavy equipment with her and travel by bicycle to photograph people. On these trips, even though there was no money in it, she documented the lives of people working in the fields and building new houses and railways, as well as life in the market. Besides her portraits, these photos are cherished as documentations of her time. An interesting side note is that she also made portraits for the first passports issued to the inhabitants of the Skrunda municipality by the government of the Republic of Latvia.

Tekst põhineb Läti Fotomuuseumi arhiividel. ¶Teksts ir balstīts Latvijas Fotogrāfijas muzeja arhīvu materiālos.
¶This text draws on the archives of the Latvian Museum of Photography.

Valik hõbeželatiinfot sid Läti Fotomuuseumi kogust. ¶Šīs fotogrāfijas ir atlasītas sudraba želatīna kopijas. Ar Latvijas Fotogrāfijas muzeja atļauju.
¶The following photos are a selection of silver gelatin prints. Courtesy of the Latvian Museum of Photography.

ETTEVÕTJA

Hilja Riet (1905–2006) sisuliselt sündis oma vanemate salongi. Märkimisväärne koht ta loomingus kuulub pühade- ja tervituspostkaartidele, mida ta ennekõike kolmekümnendatel arvukalt lõi. Vaikelud, mida ta oma sõnul pärast tööd hobikorras pildistama asus, osutusid ootamatult populaarseks ning neist said esimesed Jaan Rieti salongis tehtud fotod, mille tagumisele küljele lõodi tempel fotode tegeliku autori Hirja Rieti nimega. Salongis tehtud fotode üle peeti ranget arrestust ja nii teame, et lilled 67 erinevas seades kujutasid endast kõige populaarsemat motiivi. Ent kui rääkida trükiarvust, siis olid juhtival kohal jõulukaardid 97 623 eksemplariga, samas kui lillekaardid 74 008 koopiaga jäid teisele kohale. Olles õppinud kunstikoolis Pallas, on Riet pildistanud paljusid kooliga seotud inimesi ning pärast Teist maailmasõda võttis ta ette kaasaegsete kunstnikke portreede pildistamise. Nii mõnedki neist võtetest, mis kujutavad tööhoos kunstnikku ateljees, on saanud kanoonilisteks portreedeeks.

UZŅĒMĒJA

Hilja Rīta (1905–2006) dzimusi un bērnību pavadījusi vecāku fotosalonā Vīlandē. Būtisku viņas radošā mantojuma daļu veido svētku un apsveikuma fotokartītes, ko viņa sāka uzņemt 20.gadsimta 30.gados. Kluso dabu fotografēšana, pēc pašas vārdiem, sākotnēji bijusi vien valasprieks, taču šīs fotokartītes iemantoja lielu populāritāti, kā arī kļuva par pirmajiem Jāna Rīta studijas izdotajiem fotoattēliem, kas apzīmogoti ar to īstā autora — Hiljas Rītas — vārdu uz aizmugures. Salonā uzņemtie attēli, to vidū arī Hiljas Rītas fotokartītes, tika stingri uzskaitīti. Šī iemesla dēļ ir zināms, ka visbiežāk viņa fotografēja ziedus (kopskaitā 67 dažādas kompozīcijas). Tomēr tirāžas ziņā ziedus pārspēja Ziemassvētku kartītes (97 623 Ziemassvētku kartītes iepretim 74 008 kartītēm ar ziediem). Hilja Rīta apmeklēja mākslas skolu *Pallas* un ir uzņēmusi virknī vēsturisku ar šo skolu saistītu personu fotoattēlu. Nozīmīgu viņas radošās biogrāfijas daļu pēc Otrā pasaules kara veido tālaika mākslinieku portreti. Daudzas no šīm fotogrāfijām, kurās mākslinieki redzami savās darbnīcās, šobrīd tiek uzskatītas par kanoniskiem portretiem.

THE ENTREPRENEUR

Hilja Riet (1905–2006) was born and raised in her parents' photo salon in Viljandi. A notable part of her heritage is formed by holiday and greeting cards, which she started to photograph in the 1930s. The still lifes that she, in her own words, initially photographed as a hobby became very popular and turned out to be the first images to be produced in Jaan Riet's studio that had the stamp of the actual author, Hilja Riet, on the back. The salon kept a rigorous record of all of the photos produced in the salon, including Hilja Riet's postcards. As a result, we know that the leading motif of her postcards was flowers, with 67 different compositions. But in terms of print run, the flowers were surpassed by Christmas cards, with 97,623 Christmas cards being printed vs. 74,008 flower postcards. Having studied in the Pallas Art School, many historical images of people connected to the school were taken by Hilja Riet. After World War II, she created an important body of work photographing contemporary artists. Many of those photos of artists working in their studios have become canonical portraits.

Eskiisid postkaartidele ning postkaardid. Klaasnegatiivid ja hõbeželatiinfotod Viljandi Muuseumi kogust, Fotomuuseumi kogust ja erakogudest.

¶ Šīs fotogrāfijas ir atlasītas sudraba želatīna kopijas un stikla plašu negatīvu skices, kas tika izmantotas pastkaršu kompozīcijām. Ar Vīlandes muzeja, Igaunijas Fotogrāfijas muzeja un privātkolekcionāru atlauju. ¶ The following photos are a selection of silver gelatin print postcards and glass plate negative sketches for postcard compositions. Courtesy of the Museum of Viljandi, the Estonian Museum of Photography and private collectors.

Tekst põhineb Tiina Parre artiklitel ja Viljandi Muuseumi arhiivil. ¶ Šis teksts balstas Tiinas Parres publikācijās ja Vilandes muzeja arhīvu materiāloos. ¶ This text draws on articles by Tiina Parre and the archives of the Museum of Viljandi.

KLAASIST PĻAVIŅA

Marta Pļaviņa (1896–1956) töötas Skrīveris. Me saame ta fotosid nautida ja uurida läbi enam kui tuhande, imekombel tänaseni säilinud klaasnegaatiivi. Nende hulgas on dokumentifotosid, maalitud taustade ja rekvisiitidega mängulisi kompositsioone salongis, mänge peegliga ja erinevate retušeerimistehnikatega ning nii lavastatud kui ka vabamas vormis dokumente kogukonnaelust. Pļaviņa sündis Ķaudonas, Madona omavalitsuses paljulapselises taluperes. Pole täpselt teada, mis äratas temas huvi fotograafia vastu, kuid on teada, et ta võttis tehnika omandamiseks osa Mārtiņš Buclersi tasuta fotokursustest ning et kursuse lõpus kinkis Buclers talle kasutatud kaamera. Plaviņa osales hiljem ka Läti Fotograafide Ühenduse korraldatud kursustel. Abielumise järel asus ta elama Skrīverisse, kus teenis elatist kohaliku fotograafina, võttes stuudiotöö kõrvalt ette pikki retki, et pildistada ümbruskonna pulmi, matuseid, laulupidusid ja viljakoristust.

STIKLA PĻAVIŅA

Marta Pļaviņa (1896–1956) bija Skrīveru fotogrāfe, kuras radošais sniegums gandriž neticamā veidā saglabājies vairāk nekā tūkstoš stikla plašu negatīvu formātā. To vidū ir dokumentiem paredzēti portreti, fotosalonā uzņemti attēli ar nevainojamām kompozīcijām, rekvizītiem un uzgleznotiem foniem, eksperimentāli attēli ar atspulgiem un dažādiem retušas paņēmieniem, kā arī inscenētas fotogrāfijas un attēli, kas dokumentē vietējās sabiedrības dzīvi. Pļaviņa dzimusi Ķaudonā, Madonas apriņķī, lielā zemnieku ģimenē. Nav precīzu ziņu, kas izraisījis interesi par fotogrāfiju, taču zināms, ka amata prasmi viņa apguvusi Mārtiņš Buclera bezmaksas fotokursos. Pēc kursu pabeigšanas Buclers viņai uzdāvināja lietotu fotokameru. Vēlāk Pļaviņa apmeklēja arī Latviešu Fotogrāfiskās biedrības organizētos kursus. Viņa apmetās Skrīveros, kur apprecējās, uzcēla māju un sāka strādāt kā vietējā fotogrāfe. Kā lauku fotogrāfe viņa devās garos izbraucienos, fotografēdama kāzas, bēres, sadziedāšanos un labības kulšanu; papildus tam viņa uzņēma simtiem portretu savā fotosalonā.

GLASS PĻAVIŅA

Marta Pļaviņa (1896–1956) was a photographer from Skrīveri whose photographic work has almost magically survived in more than a thousand glass plate negatives. Among these are portraits made to be cut out for documents, salon images with neat compositions, painted backgrounds and props, more experimental images with mirror reflections and different retouching methods, as well as staged photos and pictures documenting the life of the community. Pļaviņa was born in Ķaudona, in the Madona municipality, in a big peasant family. It's not completely clear what triggered her interest in photography, but it's known that she went to Mārtiņš Buclers's free photo courses to learn the craft. When Plaviņa finished the courses, Buclers gave her as a present a used camera. Later Pļaviņa took another course organised by the Latvian Photographic Society. She settled in Skrīveri, where she married, built a house and started to earn her living as a local photographer. Working as a country photographer, she travelled long distances to photograph weddings, funerals, song festivals and threshing work, as well as making hundreds of portraits in her salon.

Tekst põhineb Pēteris Korsaksi artiklitel ja Läti Fotomuuseumi arhiivil. ¶ Teksts ir balstīts Pētera Korsaka publikācijās un Latvijas Fotogrāfijas muzeja arhīvu materiālos.
¶ This text draws on articles by Pēteris Korsaks and the archives of the Latvian Museum of Photography.

Valik klaasnegaatiive Aizkraukle Ajaloo- ja Kunstimuuseumi kogust. ¶ Šīs fotogrāfijas ir atlasīti stikla plašu negatīvi. Ar Aizkraukles Vēstures un mākslas muzeja atļauju. ¶ The following photos are a selection of the glass plate negatives. Courtesy of the Aizkraukle Museum of History and Art.

SALONGIDAAM

Lūcija Alutis-Kreicberga (1889–1985) on Läti fotoajaloos olulisel kohal kui üks esimesi naisfotograafe, kes 1918. aastal avas oma salongi Riias. Salong, mis kandis nime Noar, oli suhteliselt väike ning pakkus tööd paarile noorele fotograafile ja kassiiirile. Ent kuivõrd Noar oli populaarne kunstnik, lauljate ja näitlejate hulgas, muutusid salongi fotod populaarseks kollektzionäride seas. Lühikest aega kujundas salongi vaateaknaid andekas ja skandaalne maalikunstnik Kārlis Padegs (1911–1940). Kreicberga sündis Zemgales, kuid väikese tüdrukuna kolis ta koos perekonnaga Riiga. Esimese maailmasõja ajal põgenes Kreicberga Venemaale, kus kohtus Läti fotograafi Mārtiņš Lapiņšiga (1873–1954), kes hiljem pakkus Kreicbergale tööd oma kolmes Riias asunud salongis, milles üks sai hiljem Kreicberga omaks. Ta kuulus Läti Fotograafide Ühendusse, ning omas fotograafi kutsetunnistust. 1944. aastal põgenes Kreicberga koos perekonnaga Ameerika Ühendriikidesse. Kreicberga žanriks olid klassikalised portreed, millele ta võttenuurga ja valgusefektidega mängides andis filmiliku, fotolavastusest mõjutatud ilme.

SALONA DĀMA

Lūcija Alutis-Kreicberga (1889–1985) bija nozīmīga figūra Latvijas fotogrāfijā. Viņa bija viena no pirmajām fotogrāfēm, kas atvēra pati savu fotosalonu. Savu darbību tas uzsāka Rīgā, 1918. gadā ar nosaukumu *Noar*. Salonā tika nodarbināti vairāki jaunie fotogrāfi, kā arī kasiere. Viņas salonu un fotogrāfijas īpaši bija iecienījuši mākslinieki, dziedātāji un aktieri. Uz neilgu laiku salona skatloga noformējumu veidoja atpazīstamais, talantīgais latviešu mākslinieks Kārlis Padegs (1911–1940). Kreicberga dzimusī Zemgalē, bērnībā kopā ar ģimeni pārcēlusi uz Rīgu. Pirmā pasaules kara laikā Kreicberga devās bēglu gaitās uz Krieviju. Tur viņa iepazinās ar latviešu fotogrāfu Mārtiņu Lapiņu (1873–1954), kurš uzaicināja Kreicbergu strādāt vienā no viņam piederošajiem trim fotosaloniem Rīgā. Vēlāk viens no tiem kļuva par viņas salonu. Kreicberga bija Latviešu Fotogrāfiskās biedrības locekle, ieguvusi Latvijas Amatniecības kameras maģistra grādu fotogrāfijā. 1944. gadā fotogrāfe kopā ar ģimeni emigrēja uz ASV. Kreicberga uzņēma klasiskus portretus, izmantojot no kino aizgūtus paņēmienus un papildinot dažādus rakursus un pozas ar gaismas efektiem. Kreicbergu spēcīgi ietekmēja arī piktorialisms.

SALON LADY

Lūcija Alutis-Kreicberga (1889–1985) was an important figure in Latvian photography. She was one of the first woman photographers to open her own photo salon, named *Noar*, in Riga in 1918. She employed a small team of young photographers and a cashier. The salon and her photos were especially popular among artists, singers and actors. For a short period of time, the window decorations of the salon were made by the talented and scandalous Latvian artist Kārlis Padegs (1911–1940). Kreicberga was born in the Zemgale region, but while still a young girl she moved with her family to Riga. During World War I, Kreicberga took refuge in Russia. There she met the Latvian photographer Mārtiņš Lapiņš (1873–1954), who invited her to work in one of his three photo salons in Riga. Later, one of them became Kreicberga's own salon. She was a member of the Latvian Photographic Society, and she received a master's diploma in photography from the Latvian Chamber of Crafts. In 1944, together with her family, she emigrated to the USA. She made classic portraits using cinematographic effects, combining angles and poses with light effects. Kreicberga was also greatly influenced by pictorialism.

Tekst põhineb Pēteris Korsaksi artiklitel ja Läti Foto-museumi- ning Riia Ajaloo- ja Navigatsioonimuuseumi arhiivil. ¶ Teksts ir balstīts Pētera Korsaka publikācijas un Latvijas Fotogrāfijas muzeja un Rīgas vēstures un

kuģniecības muzeja arhīvu materiālos. ¶ This text draws on articles by Pēteris Korsaks and the archives of the Latvian Museum of Photography and the Museum of the History of Riga and Navigation.

Valik retušeeritud ja koloreeritud hõbezelatiinfotosid Riia Ajaloo- ja Navigatsioonimuuseumi kogust. ¶ Šīs fotogrāfijas ir atlasītas retušētas un kolorizētas sudraba želatīna kopijas. Ar Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja atlauju. ¶ The following photos are a selection of retouched and hand coloured silver gelatin prints. Courtesy of the Museum of the History of Riga and Navigation.

NAINÉ PEEGLIS

Lydia Tarem (neiupõlves Paas, 1904–1979) sündis Haapsalus, kus alustas juba viieteist-aastaena esialgu õpilase hiljem assistendi karjääri Johannes Grünthal (hiljem Kalda 1883–?) salongis. Kümmekond aastat hiljem avas Tarem omaenese salongi samas majas, kus oli varem paiknenud Grünthal salong. Silmapaistva stuudiofotograafia kõrval on Taremi pärandis säilinud ka mitu albumit isiklike fotodega. Albumite meeoleolu põhjal võib öelda, et Tarem oli oma abikaasaga väga lähedane. Politseinikuna oli viimane aga esimeste seas, kes 1941. aasta juuniküuditamise käigus arreteeriti, ning Lydia Tarem ise küüditati Siberisse. Taremi abikaasa suri 1941 vanglas, ta ise pääses tagasi Eestisse 1954. aastal, kuid tal ei lubatud naasta kodulinna Haapsallu. Raamatust on seeria viiest autoportreest peegli ees, milles üks on umbes nelikümmend aastat uuem kui teised. Olles üles võetud sama peegli ees ja sama kaameraga, on Lydia Tarem sellel fotol aga juba vana naine, kellel pärast pikki vintsutusi on lõpuks lubatud koju naasta.

Tekst põhineb Kristin Aasma ja Annika Haasi artiklitel, mis vahendavad Monika Suursoho mälestust. ¶ Sis teksts balstās Kristinas Āsmā and Annikas Hāsas publikācijās, kurās izmantoti Monikas Sūrsoho atmiņu stāsti. ¶ This text draws on articles by Kristin Aasma and Annika Haas, which are based on the recollections of Monika Suursoho.

SIEVIETE SPOGULĪ

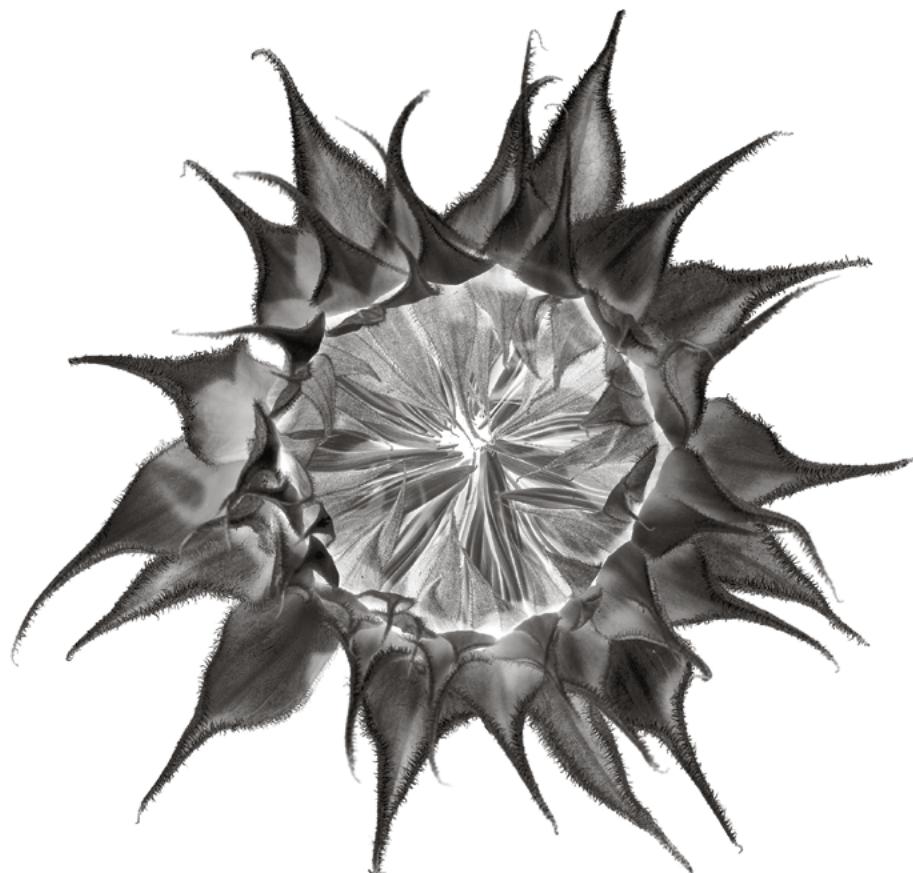
Lidija Tarema (dz. Pāsa, 1904–1979) ir dzimusī Hāpsalā. Piecpadsmit gadu vecumā viņa pieteicās slavenā fotogrāfa Johannesa Grīntāla (vēlāk Kalda, 1883–?) vaditajos fotokurssos un pēc tam turpināja strādāt viņa studijā kā asistente. Pēc desmit gadu mācībām un darba Tarema atvēra pati savu salonu tajā pašā ēkā, kur senāk atradās Grīntāla salons. Līdztekus iespāidīgajam fotostudijā uzņemto darbu klāstam viņas radošajā mantojumā ietilpst arī vairāki personisko fotogrāfiju albumi. Albumu saturs rada iespaidu, ka Taremai ar vīru bijušas ļoti tuvas un siltas attiecības. Viņš bija policists un šī iemesla dēļ arī viens no pirmajiem, ko 1941. gada jūnijā apcietināja un deportēja uz Sibīriju. Līdz ar viņu deportēja arī Lidiju Taremu. Taremas vīrs apcietinājumā 1941. gadā gāja bojā. Viņa pati saņēma atlauju atgriezties Igaunijā 1954. gadā, taču vēl vairākus desmitus gadu nedrīkstēja atgriezties dzimtajā Hāpsalā. Grāmatā iekļauti pieci spoguļa priekšā uzņemti pašportreti; no tiem viens fotografēts kādus četrdesmit gadus vēlāk par pārejiem. Tas uzņemts ar to pašu fotoaparātu un tā paša spoguļa priekšā kā trīsdesmito gadu fotogrāfijas, un tajā Tarema attēlota kā sirmgalve, kas pēc daudziem smagiem gadiem ieguvusi tiesības atgriezties mājās.

WOMAN IN THE MIRROR

Lydia Tarem (née Paas, 1904–1979) was born in Haapsalu. At the age of fifteen she signed up for courses and continued working at the studio of the celebrated photographer Johannes Grünthal (later Kalda, 1883–?). After ten years of studying and working, Tarem opened her own salon in the same building where Grünthal earlier had had his salon. Besides impressive studio work, her heritage contains several albums of personal photos. The content of the albums leaves the impression that she had a very close and warm relationship with her husband, who as a police officer was one of the first to be arrested and deported in June 1941, which also meant the deportation of Lydia Tarem to Siberia. Tarem's husband died in 1941 in prison; she herself was allowed to return to Estonia in 1954, but she was for decades denied the right to live in her home town of Haapsalu. The book features five self-portraits in front of a mirror, one of which is around forty years later than the others. Taken in front of the same mirror, with the same camera, as the photos from the 1930s, it depicts Tarem as an old woman who after years of hardship has been allowed to return home.

Hõbeželatiinfotod Lydia Taremi isiklikust albumist. Album kuulub Fotomuuseumi kogusse. ¶ Sis fotogrāfijas ir atlasītas su-draba želatīna kopijas no Lidijas Taremas personīgā albuma. Ar Igaunijas Fotogrāfijas muzeja atlauju. ¶ The following photos are a selection of silver gelatin prints from Lydia Tarem's personal album. Courtesy of the Estonian Museum of Photography.

Näitus Tartu Kunstimuuseumis
Izstāde Tartu Mākslas muzejā
Exhibition in the Tartu Art Museum

RAAMATUKOI

Elisabeth Tonnard (sünd 1973) on Hollandi kunstnik ja luuletaja. Oma loomingus kasutab ta peamiselt juba olemasolevaid raamatuid, tekste ja kujutisi ning loob neist uue (visuaalse) kirjanduse. Tema teoste hulgas on nii täiesti nähtamatu raamat kui ka raamat, mis on ujumisassein. Ta on avaldanud üle neljakümne raamatu, mida on näidatud paljudel näitustel ning mis kuuluvad arvukatesse avalikesse ja erakollektsioonidesse. Kaheksal siin reproduutseeritud väljatrükil, mis moodustavad seeria „Raamatukogu“, on kujutatud tillukesि fragmente reproduktsioonidest kataloogis, mis dokumenteerib Berliini Kaiser Friedrich Muuseumi Gemäldegalerie’ (praeguse Bode Muuseumi) kaotusi Teise maailmasõja ajal ja järel. Gemäldegalerie kaotas üle neljasaja maali ja muuseumi skulptuurikogust hävis kolmandik. Kunagi olnust on kummitusliku kajana säilinud vaid fotodokumentatsioon ja kipsvalandid. Suurim osa töödest hävis 1945. aasta mais, vahe-tult enne ja pärast sõja lõppu, kui Friedrichshaini õhukaitsetornis toimus kaks laastavat tulekahju, milles põlesid ära kõige olulisemad säilikud, sealhulgas Tonnardi fotodel nähtavad maalid. Tulekahjude puhkemise põhjust pole õnnestunud välja selgitatud ning nende ümber on kuhjunud omajagu legende.

GRĀMATU TĀRPS

Elisabeta Tonnarda (dz. 1973) ir flāmu māksliniece un dzejniece. Nozīmīga viņas radošā darba daļa ir atsaukšanās uz citām grāmatām, tekstiem un attēliem, kā arī to pārstrādāšana jaunā (vizuālā) literatūrā. Šie darbi ir ļoti atšķirīgi gan pēc apjoma, gan izmantotās pieejas — no pilnīgi neredzamas grāmatas līdz pat grāmatai-peldbaseinam. Viņa izdevusi vairāk nekā 40 grāmatas; tās ir plaši eksponētas, kā arī iekļautas dažādās privātās un publiskās kolekcijās. Ciklu „Bibliotēka“ veido astoņi vēsturiski pigmenta tintes attēli — atlasīti fragmenti no kataloga, kas dokumentē Otrā pasaules kara laikā zaudētos darbus no Ķeizara Frīdriha muzeja (mūsdienās — Bodes muzejs) Gleznu galerijas. Fotodokumentācijas un gipša atlējumi ir vien rēgainas atskāņas no kādreizējās bagātības. Visvairāk darbu aizgāja bojā pēdējās kara dienās, 1945. gada maijā, kad divi posteši ugunsgrēki Frīdrishainas artilērijas tornī iznīcināja lielāko daļu tur drošības dēļ novietoto ievērojamo mākslas darbu. Attēlos redzamas tornī ieslēgtās gleznas. Ugunsgrēka iemesls palicis nenoskaidrots un ir dažādu teiksmu avots.

BOOKWORM

Elisabeth Tonnard (b. 1973) is a Dutch artist and poet. Much of her work involves responding to existing books, texts and images, and reworking them into new (visual) literature. The works range in scale and method from a book that is completely invisible to a book that is a swimming pool. She has published over forty books, which have been exhibited widely and are housed in numerous private and public collections. The series of eight archival pigment ink images titled *Library* are selections of fragments of pictures in a catalogue documenting the losses of the Gemäldegalerie at the Kaiser Friedrich Museum, the present-day Bode Museum, in Berlin during and after World War II. Photographic documentation and plaster casts remain as ghostly echoes of what was once there. The majority of losses occurred in the days just before and after the end of the war, in May 1945, when two devastating fires in the Friedrichshain flak tower destroyed most of the major works of art that had been stored there for safekeeping. Trapped in the tower were the paintings these images refer to. The cause of the fires was never determined and has become the subject of legend.

Elisabeth Tonnard. „Raamatukogu“. 2015. Kaheksa väljatrükki, 30×40 cm ja raamat, väljatrükk, $10,5 \times 14,8$ cm. Autori omand. ¶ „Bibliotēka“. 2015. Sērija ar astoņām pigmenta tintes izdrukām, 30×40 cm un grāmata, digitāl druka, $10,5 \times 14,8$ cm. Ar mākslinieces atļauju. ¶ *The Library*. 2015. Series of eight archival pigment ink prints, 30×40 cm each and a book, digital print, open spine, $10,5 \times 14,8$ cm. Courtesy of the artist.

TAEVAVAATLEJA

Nanna Debois Buhl (sünd 1975) on Kopenhaagenis elav kunstnik. Oma uurimuslike visuaalsete eksperimentide läbiviimiseks kasutab ta peaasjalikult fotograafia, instalatsiooni, filmikunsti ja kunstnikuraamatu meediume. Segades ajaloolisi ja tänapäevaliseid fotograafiatehnikaid, seostab Buhl piltidel kujutatut nende loomeprotsessiga.

Ta on Taani Kuningliku Kunstiakadeemia ja Kopenhaageni Ülikooli doktorant.

Tema doktoriprojekt „*Sky Studies: Cosmic Code, Images, and Imaginaries*“ uurib astronoomia, matemaatika, esteetika ja futoroloogia kaudu kosmose avastamist. Installatsioon „*Tähespektrid*“ põhineb Briti astronoomi Margaret Hugginsi (1848–1915) astrofotograafia- ja spektroskoopiaalasel tööl. Viimane on fotograafiametod, mida on alates 19. sajandi lõpust kasutatud taevakehade keemilise koostise, liikumise ja omavaheliste kauguste määramiseks. Huggins oli selle ala pioneer, ehitas ise kaameraid ja tegi spektroskoopilisi eksperimente. „*Tähespektrites*“ kasutatakse astrofüüsikaliste fotograafiat prismana, mille abil jälgida mehhanisme, tänu millele on asjad nähtavad või muutuvad nähtamatuks, on meeles või unustatakse.

ZVAIGŽŅU VĒROTĀJA

Nanna Debuā Būla (dz. 1975) ir māksliniece, kas dzīvo un strādā Kopenhāgenā. Savā radošajā darbā viņa izmanto un veido fotogrāfijas, instalācijas, filmas un mākslas grāmatas; to pamatā ir pētniecība un vizuāli eksperimenti. Izmantojot gan vēsturiskus, gan mūsdienīgus fotogrāfijas paņēmienus, viņa izveido saikni starp fotogrāfijās attēloto un to tapšanas procesu. Būla ir doktorante un saņem radošo stipendiju Dānijas Karaliskajā Mākslas akadēmijā un Kopenhāgenas Universitātē. Viņas doktorantūras ietvaros veidotajā projektā „Debesu pētniecība: kosmiskais kods, attēli un šķitumi“ tiek aplūkota izplatījuma pētniecība no astronomiskās, matemātiskās, estētiskās un futuroloģiskās perspektīvas. Instalācija „Zvaigžņu spektrs“ par atspēriena punktu izmanto britu astronomes Mārgaretas Hagensas (1848–1915) sasniegumus astrofotogrāfiā un spektroskopijā. Spektroskopija ir fotogrāfiskā metode, kas jau kopš 19. gadsimta beigām tiek lietota, lai pētītu debess ķermeņu ķīmisko sastāvu, kustību telpā un savstarpējo attālumu. Hagensa bija savas jomas pioniere; viņa arī konstrueja kameras un veica spektroskopijas eksperimentus. Darbā „Zvaigžņu spektrs“ astrofizikas fotogrāfija tiek izmantota kā prizma, lai atspoguļotu mehānismus, kas padara parādības par redzamām vai neredzamām, pieminētām vai aizmirstām.

STAR GAZER

Nanna Debois Buhl (b. 1975) is an artist based in Copenhagen. She works with photography, installation, film and artist's books, which grow out of research and visual experimentation. By intermingling historical and new photographic techniques, she connects what is depicted in images to how the images are made. Buhl is currently a PhD fellow in artistic practice at The Royal Danish Academy of Fine Arts and Copenhagen University. In her PhD project *Sky Studies: Cosmic Code, Images, and Imaginaries*, she is studying the explorations of space from astronomical, computational, aesthetic and futurological perspectives. Her installation *Stellar Spectra* takes its point of departure from the British astronomer Margaret Huggins's (1848–1915) work with astro-photography and spectroscopy. Spectroscopy is a photographic method which has been used since the end of the 1800s to explore the chemical compositions of, the motions of, and the distances between celestial bodies. Huggins was a pioneer in the field, designing cameras and conducting spectroscopic experiments. In *Stellar Spectra*, astrophysical photography is used as a prism to reflect on the mechanisms that render things visible or invisible, remembered or forgotten.

Nanna Debois Buhl. Installatsioon „*Tähespektrid*“. 2020. Kardin, 3 x 14 m; kahekanaliline video, 10'. Autori omand. ¶ Instalācija „*Zvaigžņu spektrs*“ 2020. Aizskars, 3 x 14 m; 2 kanālu HD video, 10'. Ar mākslinieces atlauju. ¶ Installation *Stellar Spectra*. 2020. Curtains, 3 x 14 m; 2-channel HD video, 10'. Courtesy of the artist.

POISS

Sami van Ingen (sünd 1964) on Soome eksperimentaalfilmi pioneer. Ta on teinud üle 30 liikuvat pilti sisaldaava teose, mis enamasti tegelevad delikaatselt nägemise kui sellisega, kasutades erinevaid võimalusi leitud või unustusehõlma vajunud materjali töötlemiseks. Lühifilm „Leek“ („Polte“) ei ole pelgalt iseseisev lummav linateos, vaid pakub ulualust ka ühele teisele filmile, mis valmis pea sada aastat varem. Van Ingeni lünklkil melodraama põhineb hävinuks peetud täispika mängufilmi „Silja. Noorena uinunud“ (1937) hiljuti leitud nitraat-filmirullist päästetud üksikutel, kahjustatud kaadritel. Filmi režissöör oli Soome lavastaja ja näitleja Theodor Antonius Tugai (Teuvo Tulio), kelle käekirja iseloomustab äärmusse kalduv melodramaatisus. Kõik filmi „Silja. Noorena uinunud“ koopiad ja negatiiv hävisid 1959. aasta stuudiotulekahjus. Kuid 2015. aastal avastati Pariisi arhiivist La Cinémathèque Française filmi keskosast pärit lõik. Sami van Ingen monteeris leitu põhjal kokku lühifilmi „Leek“. Märkigem veel, et Sami van Ingen on käesoleva projekti ainus meeskunstnik.

PUIKA

Sami van Ingens (dz. 1964) ir viens no somu eksperimentālā kino pionieriem. Uzņēmis vairāk nekā 30 filmu, kuru pamattēma ir niansēta skatīšanās procesa pētišana, kā arī dažadas pieejas atrasta vai aizmirsta arhīva materiāla apstrādei. Viņa filma „Liesma“ (Polte) ir unikāls mākslas darbs — tā ne vien ir hipnotiska rakstura vizuāls piedzīvojums, bet arī kalpo par ietvaru un glabātāju citai filmai, kas uzņemta gandrīz simt gadus iepriekš. „Liesma“ ir kaleidoskopiska melodrāma, veidota no postā aizgājušās spēlfilmas „Silja jeb jaunībā aizmiguši“ (1937) pēdējā nitrāta kinolentes rullja bojātājiem kadriem. Šo filmu uzņēma somu režisors un aktieris Teodors Antoniuss Tugajs, labāk zināms kā Teuvo Tulio, kura filmas raksturo izteiksmīgs melodramatisms. Gan visas filmas kopijas, gan tās negatīvs aizgāja bojā 1959. gadā, kad kinostudijā izcēlās ugunsgrēks. Fragments no filmas vidusdaļas 2015. gadā tika atrasts Francijas sinematikā Parīzē. Sami van Ingens šos atrastos fragmentus samontēja īsfilmā. Un, jā, Sami van Ingens ir vienīgais šajā projektā pārstāvētais vīriešu dzimuma mākslinieks.

A BOY

Sami van Ingen (b. 1964) is one of the pioneers of experimental film-making in Finland. He has made over 30 films, mostly dealing subtly with the act of seeing and using various strategies to manipulate found or forgotten footage. His film *Flame* (*Polte*) is a unique artwork that not only presents a mesmerising visual experience, but also serves as a safe shelter for another film that was made almost a hundred years prior. *Flame* is a fractured melodrama based on damaged frames of the only remaining nitrate reel of the lost feature film *Silja—Fallen Asleep When Young* (1937). The original film was directed by the Finnish film-maker and actor Theodor Antonius Tugai, better known as Teuvo Tulio, whose films are noted for their extremely melodramatic style. All screening prints and the negative of the film were destroyed in a 1959 studio fire. A sequence from the middle of the film was found at La Cinémathèque Française in Paris in 2015. Sami van Ingen edited those found pieces into a short film. And yes, Sami van Ingen happens to be the only male artist in this project.

Sami van Ingen. „Leek“. 2018. Video, 15'. Produtsendid Mika Taanila ja Jussi Eerola. Autori omand. ¶ „Liesma“. 2018. Viena kanāla video, 15'. Producēti: Mika Tānila, Jusi Ērola. Ar mākslinieka atļauju. ¶ *Flame*. 2018. Single channel video, 15'. Producers: Mika Taanila, Jussi Eerola. Courtesy of the artist.